

جناب آقای سید حسن تقی زاده رئیس
هیأت ایرانی در مجمع بین المللی مستشرقین
که از ۲۸ ماه سپتامبر سال جاری در مونیخ
(آلمان) تشکیل یافته بود گزارشی درباره
مجمع مزبور بدانشگاه داده اند که عیناً در
ذیل بجاپ میرسد.

مجمع بین المللی مستشرقین

هیأت ایرانی عازم مجمع بین المللی مستشرقین که از ۲۸ ماه اوت فرنگی تا سپتامبر سال جاری مسیحی (۱۹۵۷) در شهر مونیخ از بلاد آلمان (پایتخت مملکت باویر) منعقد بود، روز قبل از افتتاح مجمع در مونیخ حاضر بودند. آقایان دکتر معین و دکتر یارشاطر و اینجانب از طهران با هم به سویس آمده و از آنجا با آلمان آمدیم و آقایان مینوی و زریاب (عباس معروف بخوئی) هم از شهر ماینس باینجا تشریف آوردند. عده دیگری از فضیلابی ایرانی نیز بر حسب دعوت مجمع مستشرقین یا بعضی بر حسب میل و شوقی که نسبت به علوم شرقی داشتند باینجا آمده و در مجمع بین المللی مزبور شرکت نمودند از جمله آقای سعید نفیسی که از هندوستان بطهران برگشته بودند باینجا آمدند و آقایان سامی و صمدی و صمیمی از مدیران اداره باستانشناسی در شهر آرز و طهران هم آمدند و آقای ایرج افشار هم که در اروپا مشغول مطالعه در فن کتابداری و دیدن کتابخانه های ممالک مختلف هستند و هم چنین آقای تورخان گنجی که تا آنجا که من اطلاع دارم یگانه ایرانی متخصص در السنه و تاریخ ترک هستند و در ایطالی مشغول تکمیل معلومات و تدریس در دارالفنون ناپل هستند، در مجمع حاضر بودند (آقای گنجی در مجمع بین المللی سابق که سه سال قبل در کمبریج منعقد بود نیز حاضر بود) بنظر اینجانب از وجود ایشان حتماً باید در ایران استفاده شود.

علاوه بر این آقایان که ذکر شد، آقای دکتر علی افقه و مهندس عباس مزدا نیز از طهران و آقای دکتر محمد مگری نیز از پاریس آمدند. هم چنین آقایان دکتر وصالی و محمد آشنا از پاریس و فلاطوری و دکتر احمد شفیعیها و معیر و شاپوریان و حریریان و مهندس افشار و نجم آبادی و حشمت مؤید و دکتر سیف الدین نجم آبادی از ایرانیان فاضل در مجمع شرکت نمودند.
مجمع بین المللی روز چهارشنبه ۶ شهریور سال جاری (۱۳۳۶) در دارالفنون (اونیورسسته) مونیخ افتتاح یافت و قبل از ظهر آنروز افتتاح رسمی با تشریفات زیادی از موسیقی و نطقهای مفصل اوکان مجمع بعمل آمد، و قبل از همه علی الرسم رئیس مجمع سابق کمبریج سر رالف تورنر مدیر مدرسه شرقیه لندن نطق افتتاحیه را کرد و پس از او رئیس مجمع فعلی و دیگران

حرف زدند که نسخه‌ای از پروگرام افتتاح لفاً تقدیم میشود. مجمع که برحسب فهرست چاپی قریب ۱۲۰۰ عضو داشت و با حضور بیش از هزار نفر بکار پرداخت تحت حمایت رئیس جمهوری آلمان غربی و بریاست دکتر والد شمیت و ریاست افتخاری پروفسور لیتمان شیخ مستشرقین آلمان و سه نایب رئیس و تحت اداره منشی کل پروفسور فرانکه انعقاد یافته است.

حسب العمول مجمع بین المللی مستشرقین به قسمتهای مختلف تقسیم میشود که هر کدام در یکی از اطلاعاتی دارالعلوم مونیخ انعقاد می‌یابد که از آنجمله بود شعبه مصرشناسی و شعبه خطوط میخی و آثار عتیقه آسیای غربی دز قسمت (آشورشناسی و تحقیقات راجع باسیای صغیر) و شعبه عهد عتیق و آثار مربوط بکتاب مقدس و یهود و شعبه مشرق عیسوی و بوزنطیه و شعبه السنه سامی و شعبه علوم اسلامی راجع بزبانها و علوم ادبی اسلامی و شعبه دیگر علوم اسلامی مربوط بدین و تاریخ و صنایع اسلامی و شعبه ترکشناسی و شعبه ایران و قفقاز و نواحی مجاور آنها و شعبه هندشناسی و شعبه آسیای مرکزی و آلتائی و شعبه آسیای شرقی و شعبه آسیای جنوب شرقی و شعبه افریقائی که جمعاً ۱۴ شعبه بود.

ایرانیان بیشتر در شعبه ایرانی و شعبه اسلامی شرکت می‌جستند. آقایانی که در شعبه ایرانی سخن گفتند عبارت بود از آقای سعید نفیسی که اولین روز اولین نطق مال ایشان بود و در باب حالت فعلی مطالعات در خصوص زبان پهلوی در ایران حرف زدند و برحسب مذاکره‌ای که قبلاً شده بود ایشان در نطق خود شرحی از توجه مخصوص اعلیحضرت همایونی بعلوم شرقی و تشویق مستشرقین ایرانی و اروپائی بیان نمودند. روز بعد در جزو ناطقین آقای دکتر یارشاطر متخصص السنه قدیمه ایران و تاریخ قدیم ایران بودند که شرح ممتعی در باب زبان ایرانی محلی خلخال و حوالی آن بیان کردند. در همانروز آقای سامی از شیراز در باب تخت جمشید و مشهد مرغاب و کشفیات اخیر خود در آنجا و کتیبه‌ای که کشف کرده‌اند سخن گفت که مورد توجه واقع گردید. روز بعد آقای دکتر معین خطابه‌ای در باب اصطلاح «هورقلیا» مصطلح در کتب شیخیه و حکمة اشراق سهروردی و تحقیقات کاملی که در این خصوص کرده بودند بزبان فرانسه ایراد کردند. روز بعد آقای زریاب (خوئی) در شعبه اسلامی خطابه‌ای در باب یک نسخه منحصر بفرد تألیف ابو حیان توحیدی با اسم اخلاق الوزیرین خواندند و در همان شعبه آقای عباس مزدا خطابه مفیدی در تاریخ شیشه در ایران خواندند و تصاویری با فیلم نشان دادند که بسیار مورد استفاده واقع شد. روز چهارشنبه ۱۳ شهریور آقای مینوی در شعبه اسلامی خطابه بسیار جالب توجهی در باب تلخیص کلیله و دمنه بقلم مأمون خلیفه عباسی که نسخه‌ای از آنرا بدست آورده‌اند خواندند و در همانروز آقای افقه در شعبه ایرانی خطابه‌ای در باب نهضت ادبی در ایران خواندند. یکروز هم آقای دکتر مکرری خطابه‌ای در باب موضوع تناسخ نزد اهل حق خواندند.

شرکت ایرانیان در مجمع خیلی آبرومند بود و سهم فضیلتی ایرانی در این مجمع بین المللی کم نبود و بیاناتشان قابل توجه بود. خوشبختانه زبده فضیلتی ایران در این مجمع حاضر

بوده و نماینده توجیه ایرانیان معلوم شرقی بودند.

در مدت یک هفته که مجمع بین‌المللی دائر بود بعضی پذیرائیها و مهمان‌نوازی‌ها نیز از مستشرقین در اینجا بعمل آمد و از جمله سه مرتبه اعضای مجمع را بگردش خارج از شهر و جاهای باصفا بردند و یکبار رئیس‌الوزرای باویر دعوتی به ناهار از رؤسای هیأت‌های خارجی و آلمانی کرد که اینجانب نیز حضور داشتم. یک روز آقای کورکیان معروف مقیم امریکا که با دخترش از نیویورک به اروپا آمده بود و در مجمع بین‌المللی شرکت داشت ضیافتی (ناهار) برای قریب سی نفر از اعضای مهم و محترم مجمع داد و اینجانب را با قریب ۱۴ نفر از ایرانیان شرکت‌کننده در مجمع و غیرهم دعوت کرده بود. مجلس باشکوهی بود و در سرناهار صاحب مجلس نطقی کرد و بسیار از مساعدت و حمایت دولت ایران و مخصوصاً اعلیحضرت همایونی نسبت به علم و ادب خاصه علوم شرقی تمجید نمود. سپس جام خود را بسلامتی اعلیحضرت بلند کرد و همه حضار باند شده بسلامتی وجود مبارک پادشاه ما نوشیده‌ها را سر بلند کردند.

یک روز مرا بسمت ریاست شعبه ایرانی معرفی کردند و آن روز من جلسه را اداره کردم. از روسیه و ترکیه و افغانستان هیأت‌هایی باعده مهم از اعضا آمده بودند و از روسیه آقای دیاکونوف متخصص در السنه ایرانی قدیم خطابه‌ای راجع بکتیبه‌های عهد اشکانی که در شهر قدیم نسا (نزدیک عشق‌آباد) پیدا شده و بزبان پهلوی قدیم است خواند. رئیس هیأت شوروی آقای غفوروف از تاجیکستان نیز خطابه‌ای در باب تمدن عهد سامانیان خواند. از تاجیکستان چند نفر جزو هیأت شوروی بودند و همه بانصاحت فارسی حرف‌سپردند. از ترکیه آقایان احمدآتش و عده دیگر با معروفترین علمای آنجا که آقای زکی ولیدی طوغان باشد بودند. چند نفر از این آقایان در مواقع مختلف از آنجمله در جشن هزاره ابن‌سینا و جشن مربوط به نصیرالدین طوسی در ایران حضور داشته‌اند. از افغانیها برای مرتبه اول هیأتی در مجمع بین‌المللی مستشرقین شرکت کردند و بعضی از آنها خطابه علمی خواندند.

از کارهای خیلی مفید و مهم که در شعبه ایران طرح و بحث و انجام یافت دو فقره کار اساسی بود که پیشنهاد شد و کمیسیونی برای هر یک از آن دو موضوع انتخاب شد که در آن کمیسیونها مطالب کاملاً بالاطراف بحث و تشریح شده و بنا نهادند و نتیجه کمیسیون را بشورای عالی‌کنگره مرکب از رؤسای هیأت‌های ممالک مختلف بردند، و آنجا نیز بتصویب گردید بعد بجلسه مجمع عمومی نهائی کنگره تقدیم شد و آنجا نیز بتصویب رسید. یکی از این دو کار عبارت بود از پیشنهاد تألیف یک قاموس جامع و محیطی برای کل لغات پهلوی که در کتب پهلوی آمده و برای این کار هیأتی از علمای درجه اول اروپا و امریکا متخصص در زبانهای قدیم انتخاب شد که آن کار را انجام بدهند و البته گزارش نتیجه کار را به مجمع بین‌المللی آینده مستشرقین باید بیاورند. در این هیأت آقای دکتر معین نیز بعضویت انتخاب شدند. موضوع دیگر ترتیب یک اطلس یا نقشه کامل و جامعی بود از زبانهای محلی ایرانی در خود ایران و افغانستان و پاکستان و آسیای مرکزی و قفقاز و غیره (مانند گیلکی - مازندرانی - سمنانی - تاتی - هرزندی - سیوندی و غیره و غیره). چون این زبانهای محلی قباای زبانهای قدیم ایران هستند که حالا

مثل جزیره‌های بزرگ و کوچک در نواحی مختلف ایران (و از آنجمله در آذربایجان) و افغانستان و غیره در وسط دریای زبانهای جاری فعلی هنوز زنده مانده‌اند، جمع و تدوین لغات و صرف و نحو آنها علاوه بر فایده علمی بی‌نهایت برای ایران مفید است و جادارد که اولیای امور ایران همه نوع کمک و مساعدت در این باب بنمایند و مخصوصاً از انقراض آنها جلوگیری کنند (چنانکه بدبختانه در قرن اخیر و حتی در چهل پنجاه سال اخیر بعضی از آنها از میان رفت و منقرض شد) برای انجام این کار تدارک عمده لازم است و هیأتی از بهترین علمای این رشته‌ها یعنی السنه ایرانی قدیم و جدید انتخاب شدند و از آنجمله آقای دکتر یارشاطر که واقعاً در السنه محلی ایرانی و السنه قدیم ایران تخصصی پیدا کرده‌اند، عضویت این کمیسیون انتخاب شدند. کمیسیون اولی (تألیف قاموس پهلوی) تحت ریاست یکی از معروفترین علمای درجه اول یعنی آقای پروفیسور نیرنگ سوئدی و کمیسیون دوم (راجع بزبانهای محلی ایرانی) تحت ریاست آقای مورگان استرن نروژی که تمام عمر خود را صرف تدوین زبانهای محلی ایران و افغانستان و پاسبیر کرده‌است قرار گرفت.

شکی نیست که پیشرفت این کار که بسیار بسیار مفید و مهم است محتاج به مراعی و همدمستی و مساعدت جدی مادی و معنوی مقامات عالی و اولیای ممالک آن زبانها و مستحق تشویق و کمک مالی از جانب ایران است و امید است در این باب توجهی شایسته از طرف ایران بعمل آید و در آنصورت امید است که دولت افغانستان و پاکستان و هم چنین یونسکو نیز کمک بسزا بکنند.

یکروز هم از ایام انعقاد مجمع بین‌المللی بنا بر قرار قبلی هیأت اعضای مجمع تدوین آثار قدیمه مکتوب ایران Corpus Inscriptionum Iranicarum تحت ریاست آقای پروفیسور هنینگ در پارلر هتل انعقاد یافت و پس از صرف یکی دو ماعت بکارهای هیأت اجرائیه آن کار (که آقای دکتر یارشاطر هم بسمت منشی ایرانی آن عضو آن هیأت اجرائیه است) مجمع تشکیل شد و کارهای انجام شده عرضه شد و نسبت بکارهای دیگر که تعقیب میشود تصمیم به عمل آمد و هفت نفر هم بر عدهٔ اعضاء اضافه کردند و انتخاب نمودند که از آنجمله بودند آقایان پورداد و مینوی و دکتر معین و اونوالا (از علمای پاریس‌اند).

این اقدام خیلی اساسی و عظیم با کمک و توجه دولت ایران و حمایت و کمک اعلیحضرت همایونی برپا شده و چنانکه معلوم است ذات شاهانه شخصاً دو هزار لیره مرحمت فرموده‌اند و دولت ایران بیست هزار لیره و مرحوم حاج مخبر السلطنه ده هزار تومان و یونسکو (سالیانه) هزار دلار داده‌اند و کار خوب پیش میرود و تا حال مجموعه از کتیبه‌های قدیم ایران بانهایت نفاست منتشر شده‌است. در هر موقع که مجمع این کوریوس تشکیل میشود مجدداً از مرامح خاص شاهانه و مساعدت دولت ایران یاد میشود و علمای ممالک مختلف شکر گزار این توجهات از طرف اولیای مملکت صاحب آثار هستند.

چنانکه مرسوم است در هر مجمع بین‌المللی مستشرقین که هر سه سال (و گاه پنج سال) یکبار در یکی از ممالک بر حسب دعوت مراکز علمی آن مملکت منعقد میشود (مجمع فعلی بیست و چهارم بود) موقع و محل کنگرهٔ آینده را پس از بحث و مشاوره تعیین میکنند.

این بار در این باب در شورای کنگره مذاکره شد و با کثرت و شاید بالاتفاق موعد تشکیل کنگره را سه سال سه سال معین کردند. در باب محل کنگره دعوتی از مراکز علمی و هیأت شوروی رسیده بود که کنگره آینده در لنین گراد تشکیل شود (در سال ۱۹۶۰ مسیحی) و این پیشنهاد با کثرت آراء قبول شد (مخالفینی هم بودند). صحبت از تشکیل مجمع در اسپانیا هم در افواه بود ولی دعوتی رسمی شنیده نشد. آقای رئیس دانشگاه تهران هم اظهار میل بدعوت مجمع آینده با ایران کرده بودند ولی خبری رسمی و قطعی نرسیده که عنوان شود. مجمع بین‌المللی در ۱۳ شهریور خاتمه یافت و شرکت‌کنندگان با وطن خود برگشتند و ایرانیان شرکت‌کننده نیز بتدریج حرکت کردند.

سید حسن تقی زاده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی